

Вячеслав Корнієнко

ЛИСТ НАДІЇ КИБАЛЬЧИЧ ДО МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО
(публікація епістолярної пам'ятки)

У рамках археографічної публікації епістолярного спадку Михайла Грушевського увага науковців першочергово прикута до значних за обсягом збірок листів, у той час як окремі епістоли, що осіли в архівних фондах осіб, чий імена прямо не пов'язані з іменами адресатів або кореспондентів, залишаються поза межами наукового пошуку. Подібна ситуація відбулась і зі згаданим у заголовку листом Надії Кибальчич¹ до Михайла Грушевського від 13 червня 1917 р. Інші її листи до українського вченого за 1896–1911 рр., що зберігаються у фонді Грушевських (ф. 1235) Центрального державного історичного архіву у м. Києві², вже опубліковані³. Власне ця публікація була задумана як додаток до вже введених до наукового обігу епістол, що допоможе у подальшому врахувати їх усі та повторно видати з відповідним коментарем та повним прочитанням⁴ у серії “Епістолярна спадщина” “Повного зібрання творів Михайла Грушевського”, що видається Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. Лист, що публікується нижче, зберігається у фонді родини Грінченків (ф. 170) Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського НАН України. Обставини його потрапляння до родини Грінченків не з'ясовані. Важко навіть точно стверджувати, що сам лист потрапив до рук Михайла Сергійовича, адже Кибальчич, не знаючи місця його перебування, надіслала листа до Володимира Науменка. Зворотного листа-відповіді Грушевського, з якої могли б отримати інформацію про одержання ним листа немає, позаяк архів Н. Кибальчич не зберігся. Тим не менше, лист важливий для всебічного дослідження особистості як адресата, так і кореспон-

¹ Нариси біографії письменниці див.: В. Подрига, ‘«Трісочка Шевченківсько-Кулішівського часу». Штрихи до літературного портрета Наталки Полтавки з нагоди 95-річчя від смерті’, *Рідний край*, 2 (2013): 223–229.

² Див.: Л.З. Гісцова, ‘До історії фонду Грушевських’, *Архіви України: науково-практичний журнал*, 1–3 (238) (1996): 16–18.

³ Н. Руденко, ‘Листування Н. Кибальчич з М. Грушевським’, *Університет: історико-філософський журнал*, 2 (2008): 78–84.

⁴ Це доводиться підкреслити, бо, на жаль, у статті Н. Руденко листи Надії Кибальчич опубліковані з низкою лагун (вочевидь, через дуже поганий почерк кореспондентки), що вимагає повторного дослідження та повноцінної археографічної публікації цих епістол.

дентки. Текст епістоли подаємо мовою оригіналу, проте особливості авторської стилістики та правопису вирішено зберегти⁵.

В. Лудині 9.170, 1509 13 липня, 1917 р.

Д. професору М. Грушевському
м.у.

Висадити в мене
Доброти!

Я не знаю вашої адреси,
і не встигну по їй Д. Ма
ученика.

Всего я даю вам імена
всего нас.

- З української книжарки "Слово"
"Екатеринашев" це надаю вам
а даю вам 45 р., 78 к.; 1 кни
жарки "Зем" - 40 р.; 1 "Укра
їнської книжарки" - 40 р.
- 1 Малюнок Швабського
(ще 28 февраля) 4 р. 62 к.

Г. Лудині, Київський університет
Майстерський Київський. Київський
університет, Київський університет

Варшавський

Титульна сторінка листа Н. Кибальчич до М. Грушевського

⁵ Виняток становить назва журналу "Основа", взята у лапки мною.

Н. Кибальчич – М. Грушевському, Лубни – Київ, 13 червня 1917 р.

г. Лубні

13 юня, 1917 р.

Д[обродію] профессору М. Грушівському!

Високоповажаний Добродію!

Я не знаю Вашої адреси, і знов пишу на імя д[обродія] Науменка⁶.
Вчора я дистала листа від Вас⁷.

З української книгарні “Слово” (Екатеринослав⁸) це недавненько я достала 45 р., 78 к.; з книгарні “Час” – 40 р.; з “Української книгарні” – 40 р.; з магазина Череповського (ще 28 февраля) 4 р. 62⁹.

Що-ж до книгарні “Л.Н.В.” – я навіть не здогадувалась, що то “Літ[ературно]-наук[овий] вістн[ик]”¹⁰ – я гадала, що це якась книгарня під такими літерами. Після смерті своєї дитини¹¹, я була як громом прибиита, нічим не цікавилась, жила самотінно, нікого не бачила, то ж й житє мое – самотинне, коли мої літа вже не молоді (61 р[ік]) и хвора я на серце, одни трудні на всі боки.

З газет я знала про заборону українського, знала, що Ви, Високошанований Добродію, арештовані¹² – от то тіль й знала. Ніхто до мене з

⁶ Мовиться про Науменка, Володимира Павловича (1852–1919) – українського вченого та громадського діяча. Про нього див.: Є.В. Пайкова, ‘Володимир Науменко (1852–1919)’, *Український історичний журнал*, 6 (1998): 90–102.

⁷ На жаль, архів Н. Кибальчич не зберігся. Пилип Капельгородський переказав деякі чутки, які ширились Лубнами щодо паперів письменниці: ніби вони були забрані міліцією по її смерті, або ж спалені самою Надією Матвіївною у грудці під час опису її майна, коли мали виселяти з найманої квартири: П. Капельгородський, ‘На лубенському літературному грибовищі’, *Життя й революція*, 10 (1928): 116–117. Зважаючи на складний емоційний стан Н. Кибальчич, викликаний тугою за смертю дитини, самотністю та крайньою скрутою, останній вчинок як жест відчаю цілком припустимий.

⁸ Нині м. Дніпро, Україна.

⁹ Надія Кибальчич перераховує низку видавничих товариств, що діяли в ті часи. Докл. про них див.: О. Васьківська, ‘Книгорозповсюдження в Україні в роки визвольних змагань (1917–1920)’, *Вісник Книжкової палати*, 4 (2017) 43–51.

¹⁰ Український науково-літературний і громадсько-політичний часопис, заснований з ініціативи М. Грушевського. Виходив у 1898–1932 рр. Див., напр.: Л. Домбровська, В. Гулак, ‘Журнал “Літературно-науковий вістник” (1898–1932) – правдиве свідчення доби’, *Вісник Книжкової палати*, 11 (2012): 1–4; Б. Ясінський, *Літературно-науковий вістник. Показчик змісту. Том 1–109 (1898–1932)*, К. (Смолоскип), 2000, 544 с. Перелік праць Надії Кибальчич, що друковані у цьому журналі, див.: Н. Руденко, *Op. cit.*, с. 84, прим. 8.

¹¹ Мовиться про Кибальчич (Козловську), Надію Костянтинівну (1878–1916). Після смерті чоловіка від сухот Надія тричі намагалась покінчити життя, що, зрештою, і сталося восени 1916 р.: П. Капельгородський, *Op. cit.*, с. 124. Утім, у літературі можна зустріти помилковий рік смерті як 1914.

¹² Вочевидь, мовиться про арешт М. Грушевського у 1914 р. Див., напр.: О. Музичук, ‘Звинувачується в шпигунстві (Невідомі джерела до біографії М. С. Грушевського)’, *Архіву України: науково-практичний журнал*, 5 (1991): 12–29; С.І. Блокінь, ‘«Справа про

українців не писав, я була мов викинута з життя. Тепер – з одного боку перехід стану (революція), з другого – брак грошей на життьє – останні потратила, – мов збудили мене. Я разом зацікавилась і громадськими ділами (хочь не приймаю активної участі, і не можу прийняти по своєму становищу) і стала клопотатись за себе...¹³

Я написала лист д[ружині] Грінченко¹⁴ (рекомендованне), де розказала їй де про що і просила її, чи не можна буде міні найти поміч у “літературі” – але відповідкі від неї не достала. У мене єсть ненадруковані твори, українська драма, заборонена цензурою, невеличкі¹⁵ комедії, та кожь моя драма “Катерина Чайківна”, що я достала у Львові першу премію¹⁶, так і зосталась там, мов затерта. А крім того, у мене єсть листи Кулішів¹⁷, Василя Білозерського¹⁸ (редактора “Основи”¹⁹), “Основа”, книжка першого видання Шевченка з написами до моєї матері²⁰, малюнкі Куліша²¹ до мене в альбом як я була ще малою, українські малюнкі і т[ак]е і[нше]. Може в мене купили б. (Тількі треба комусь приїхать і роз-

висланого з Галичини... професора М. Грушевського» з фондів Держархіву Ульянівської області», *Архіви України: науково-практичний журнал*, 1–4 (1996): 92–98; Ю.В. Орел, ‘Арешт і заслання М. Грушевського у 1914–1915 рр.: позиція російських учених’, *Архіви України: науково-практичний журнал*, 5–6 (304–305) (2016): 48–64.

¹³ Так у тексті.

¹⁴ Грінченко (Гладиліна) Марія Миколаївна (1862–1928) – українська письменниця, перекладач, педагог, дружина Бориса Дмитровича Грінченка (1863–1910). Див.: С. ЄФРЕМОВ, ‘Марія Грінченкова. Посмертна згадка’, *Записки історично-філологічного відділу ВУАН*, 21–22 (1928) (1929): XXXV–XXXVIII.

¹⁵ Далі знаходиться закреслене нерозбірливе слово.

¹⁶ Про твір див.: І. ФРАНКО, ‘[“Катря Чайківна” Н. Кибальчич]’, [у]: І.Я. ФРАНКО, *Повне зібрання творів: у 50 т.*, т. 29: *літературно-критичні праці (1893–1895)*, К. (Наукова думка), 1981, с. 93–95.

¹⁷ Надія Кибальчич була племінницею Олександри Михайлівни Білозерської-Куліш (1828–1911), української письменниці. За інформацією, яку подає П. Капельгородський, в архіві Н. Кибальчич були рукописи як від неї, так і від її чоловіка – Куліша Пантелеймона Олександровича (1819–1897). П. КАПЕЛЬГОРОДСЬКИЙ, *Op. cit.*, с. 116.

¹⁸ Білозерський, Василь Михайлович (1819–1899) – український громадський та культурний діяч, редактор журналу “Основа”, дядько Н. Кибальчич. Див.: Ю.А. ЛЕВЕНЕЦЬ, ‘Василь Білозерський’, *Український історичний журнал*, 2–3 (1994): 84–93.

¹⁹ Науково-літературний щомісячний журнал, що виходив у 1861–1862 рр. у Петербурзі. Історію виходу журналу та роботу редактора В. Білозерського див.: В.І. ДУТКО, ‘Хронологія видання журналу «Основа»’, *Український археографічний щорічник*, 18 (2013): 272–295.

²⁰ Мовиться про вид.: НАД.Н. КИБАЛЬЧИЧ, ‘Воспоминания о Т. Г. Шевченко (из рассказов моей матери)’, *Киевская старина*, 28 (1890): 175–184. Зважаючи на контекст згадки, у Надії Кибальчич знаходився окремиий відбиток із журналу.

²¹ Куліш, Пантелеймон Олександрович (1819–1897) – український письменник, фольклорист, перекладач. Див.: С. НАХЛІК, *Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель: наукова монографія у 2-х т.*, К. (Український письменник), 2007 (серія “Літературознавчі студії”, вип. 11/12), т. 1: *Життя Пантелеймона Куліша: наукова біографія*, 463 с.; т. 2: *Світгляд та творчість Пантелеймона Куліша*, 462 с.

гледіть..²² А я сама одна та ще й хвора.. Може хтось знов видать твори моєї доні і куплять видання у мене)²³. Бо інакше раз не здобуду достатків, прийдеться міні зкоротити свій вік²⁴, як зкоротила собі моя дорога доня.

З глибоким шануванням Н.М. Кибальчичь.

Я з молодих літ обстоювала право жінки, але не скажу, щоб жінка підтримала мене у моєму лиху...²⁵

Г[ород] Лубни, Полтавської губ[ернії], Надеждѣ Матвеѣвне Кибальчичь, Кладбищенский проулокъ, д[ом] 2ий фельдш[ера] Герасименка (Герасименка)²⁶.

IP НБУВ, ф. 170, од. зб. 509, арк. 1–2, автограф.

²² Тут і далі дві крапки поставлені самою Н. Кибальчич.

²³ Ці слова виділені у фігурні дужки самою Н. Кибальчич.

²⁴ Обставини смерті Н. Кибальчич дали підстави для поширення чуток, ніби вона вкоротила собі віку. Проте картина попереднього огляду хати померлої, яка не виходила вже п'ять днів і власник мусив покликати міліцію та відкрити двері, показала, що вона померла, найвірогідніше, сама (П. КАПЕЛЬГОРОДСЬКИЙ, *Op. cit.*, с. 115–116): вочевидь, вкрай скрутне матеріальне становище, самотність, самогубство доньки спричинили до того, що її хворе серце, на що вона жалілась на початку листа, не витримало.

²⁵ Дописане догори ногами у верхньому чистому полі арк. 1зв., від основного тексту довгою горизонтальною лінією. Три крапки поставлені самою Н. Кибальчич.

²⁶ Написане у нижньому полі арк. 1, від основного тексту відділене довгою горизонтальною рисою. Слово у дужках написано у правому вертикальному полі.